

VOLD MOD POLITIET?

AF GORM GABRIELSEN

Indledning

Indenfor de sidste år er spørgsmålet om voldsbrug mellem politi og publikum blevet diskuteret stadig hyppigere i den offentlige debat i Skandinavien. Der er tale om to typer af vold. Dels politivold, som omfatter ulovlig brug af fysiske magtmidler fra politiet mod publikum og dels den vold som politiet udsættes for fra publikum under udførelse af politiforretninger.

Flere undersøgelser har, ud fra forskellige indfaldsvinkler, forsøgt at belyse omfanget af disse voldsformer.

Lorentzen (1984) diskuterer bl.a. de metodologiske problemer, som knytter sig til undersøgelsen af udbredelsen og omfanget af vold mod politiet og politivold. Særligt hvilke fremgangsmåder, som er bedst egnede til at studere volden empirisk.

En svensk undersøgelse (Knutsson, 1980) giver oplysninger om bl.a. forekomsten af vold mod polititjenestemænd i Stockholm. Undersøgelsen er baseret på 331 anmeldelser vedrørende vold og forsøg på vold mod polititjenestemænd. Undersøgelsen afspejler hermed polititjenestemænds egen opfattelse af deres arbejdssituation.

Tilsvarende giver en norsk undersøgelse (Arbejdsmiljøundersøkelse blant politimenn i Oslo, 1982) ved Oslo Politikammer tal for, hvor mange gange politiansatte har været udsat for vold. Materialet består af 201 interviews af polititjenestemænd, og giver således et billede af politiansattes oplevelse af egen arbejdssituation. Begge disse undersøgelser belyser den vold som politimanden i tjeneste oplever sig udsat for og det stress og den utryghed dette skaber.

En dansk undersøgelse giver mulighed for at belyse problemet fra en anden synsvinkel, idet man har vurderet omfanget af tilskadekomster blandt polititjenestemænd, heriblandt tilskadekomster, der skyldes tilstedeværelsen af en skadevolder. Denne undersøgelse sætter således omfanget af tilskadekomster, der skyldes en skadevolder i relation til den totale mængde af tilskadekomster blandt polititjenestemænd. Derimod udtaler den sig, som de forannævnte undersøgelser, ikke om omfanget af de mere eller mindre udtalte voldstrusler tjenestemænd udsættes for.

I denne artikel skal jeg kort referere undersøgelsens baggrund og oplæg for derefter at koncentrere mig om de resultater der har interesse i forbindelse med diskussionen om vold mod politiet.

Baggrund

I februar 1979 tiltrådte Justitsministeriets kriminalpolitiske forskningsudvalg, at der oprettedes en arbejdsgruppe med den opgave at fremme gennemførelsen af forskning inden for politiets område. Arbejdsgruppen skulle herunder have til opgave at

forestå og koordinere de forskningsprojekter, som tages op inden for politiet, og i givet fald tage initiativ til gennemførelse af forskningsprojekter vedrørende politiet.

Gruppen blev sammensat af folk fra ministeriet, politiets organisationer og universitetsfolk med politimester Cornelius Larsen som formand.

Udvalget vedtog som første projekt at gennemføre en undersøgelse af polititjenestemænds tilskadekomst i tjenesten.

I perioden fra 1. oktober 1981 til 30. september 1982 anmodedes alle polititjenestemænd, der kom til skade i tjenesten, om at foretage indberetning til udvalget på et særligt skema. Oplysningerne fra skemaerne samlede sig om en beskrivelse af tjenesituationen ved tilskadekomsten, omstændighederne ved denne, om skadens karakter og omfang og om en evt. skadevolder.

Materialet er dels bearbejdet af politiassessor Henning Palludan, Politiskolen i København, der har givet en beskrivelse og tabulering af materialet. Disse resultater er offentliggjort i »Tidsskrift for Dansk Politik«, 15. august 1984, Nr. 12, side 455 ff. Desuden har universitetslektor, Preben Wolf, Københavns Universitet, som er medlem af arbejdsgruppen, brugt dele af materialet til en sammenligning af ofre for vold i befolkningen som helhed og blandt politifolk. Disse resultater er offentliggjort i »Sociological Micro-Journal«. Endelig blev materialet i foråret 1984 overgivet til undertegnede for en nærmere statistisk bearbejdning. Resultaterne af denne analyse er offentliggjort i Gabrielsen (1985), hvoraf nærværende artikel er et sammendrag.

Metode

Undersøgelsens design må nærmest karakteriseres som en tværsnitsundersøgelse, idet tilskadekomsterne er observeret gennem en tidsperiode på et år. Derimod er der ikke foretaget observationer vedrørende situationer, der ikke har givet anledning til tilskadekomst. Konsekvensen af dette er, at den »population« undersøgelsen refererer til ikke på forhånd er veldefineret. Der mangler et sammenligningsgrundlag. Politiets årsberetning indeholder ganske vist oplysninger om antallet af udførte politiforretninger, inddelt i forskellige kategorier, men disse oplysninger er alt for summariske til analyseformål.

Ofte vil man ved arbejdsmiljøundersøgelser af denne art anvende en såkaldt epidemiologisk synsvinkel, hvilket normalt vil sige et »case-control« forsøg. Det er imidlertid som nævnt ikke muligt i dette tilfælde, idet kontrolgruppen mangler. Man må derfor anvende en »case-case« analyse, det vil sige, at man sammenligner de enkelte grupper indbyrdes i et forsøg på at kortlægge risikofaktorerne. Dette medfører visse problemer og kan give risiko for fejlfortolkning, som følge af tilstedeværelse af konfunderende (krydsende) faktorer.

For en nærmere diskussion af disse forhold henvises til statistisk faglitteratur, f. eks. Walker (1983) og Anderson (1980). Det kan nævnes, at en del af disse problemer kunne have været undgået, hvis man havde valgt et andet design på undersøgelse-

sen. Den kunne f. eks. være udført som en prospektiv undersøgelse, hvor man observerer en udvalgt gruppe af polititjenestemænd over en længere tidsperiode. Evt. suppleret med yderligere undersøgelser.

I lyset af de ovenfor nævnte problemer, har jeg valgt at forsøge en strukturering af tilskadekomsterne fremfor en egentlig analyse. Statistiske test er således kun anvendt sporadisk og til at understøtte argumenter. Der er heller ikke forsøgt en egentlig modelopbygning, men snarere en mere blød beskrivelse af data.

Struktureringen er forsøgt udført ved hjælp af nogle overordnede indfaldsvinkler, f. eks. tilskadekomster sket under træning, skadevolder til stede, bredere situationsbeskrivelser, hvor sker tilskadekomsterne etc.

Indenfor de herved opnåede grupper er udvalgte undergrupper sammenlignet med resten af den pågældende gruppe. Dette er gjort for, at sammenligningerne udføres indenfor nogenlunde homogene grupper og derved mindsker risikoen for fejlslutninger som følge af konfunderende faktorer.

Strukturering

For at gennemføre en gruppering af materialet, har jeg indført begrebet »skadevolder«. Dette begreb vil i denne undersøgelse dække en person, der er medvirkende årsag til at en polititjenestemand kommer til skade. Det dækker således også skader opstået i forbindelse med håndgemæng eller tilfælde hvor en anholdt kommer til at skubbe til en tjenestemand med skade til følge. Der behøver således ikke at være tale om vold i juridisk forstand. Omvendt kan man sige, at skade opstået i forbindelse med skadevolders tilstedeværelsen er skader, der (formentlig) ellers ikke ville være opstået.

Nogle tilskadekomster er vanskelige at gruppere, nemlig demonstrationstilskadekomster. Disse er naturligt medregnet som »tilskadekomst med skadevolder«, men vil blive diskuteret særskilt senere. Tilskadekomsterne falder naturligt i fem grupper, der har forskellig karakter. Dels med hensyn til situation og den umiddelbart indtrådte vold (voldsgrad), og dels med hensyn til forløbet af skaden dvs. skadens art, evt. sygemeldelse og hospitalsindlæggelse. Vi skal kort karakterisere de fem grupper og derefter koncentrere os om den sidste gruppe.

Tilskadekomsterne i de fem grupper fordeler sig som følger:

Tabel 1. Gruppering af tilskadekomster

		Antal tilskadekomster	
Gruppe 1	Træning, Politiskolen	102	20,6%
Gruppe 2	Specielle skader	34	6,9%
Gruppe 3	Tilskadekomst uden skadevolder	125	25,2%
Gruppe 4	Demonstrationstilskadekomster	27	5,4%
Gruppe 5	Tilskadekomst med skadevolder	208	41,9%
Ialt		496	100,0%

Tilskadecomst ved træning

Den første gruppe omfatter skader opstået i forbindelse med træning, herunder på politiskolen, idræt etc. Det drejer sig om 20,6% af tilskadecomsterne, og disse består typisk i fald, »trådt forkert«, ofte i forbindelse med øvelse i selvforsvar, men omfatter også skader opstået i forbindelse med skydetræning og træning i motorcykelkørsel.

Skaderne er ofte lettere med ingen eller 1 til 2 dages sygemeldelse og sjældent hospitalsindlæggelse. Et lille antal skader i forbindelse med supplerende træning, skyldes at »opfriskningstræning« er en relativ sjælden foreteelse indenfor politikorpset. Dette omtales i øvrigt i mange skemaer, som noget tilskadecomne ville sætte pris på.

Specielle skader

Denne anden gruppe er en »restgruppe«, der indeholder risiko for smitte med smitsom hepatitis, (der i denne undersøgelse er kategoriseret som en potentiel skade), skader indtruffet uden for tjenesten og på Grønland. Tilskadecomsterne er atypiske og skal ikke diskuteres her, da gruppen tilmed er ret lille, i alt 39 skader, svarende til 7% af samtlige tilskadecomster.

Tilskadecomst uden skadevolder

Tilskadecomstsituationerne i denne gruppe er vanskelige at systematisere, mens omstændighederne omkring skadens opståen er mere entydige. Skadesårsagerne er helt overvejende fald, trådt forkert, fejlagtig bevægelse, etc. Desuden indtræffer en del skader på stationen eller i tjenestevogn.

Vi skal ikke diskutere denne gruppe nærmere her, men i betragtning af hvor stor en del af politiets tilskadecomster, der indtræffer uden direkte fysisk kontakt med skadevolder, og at skaderne ved disse tilskadecomster generelt er af alvorligere art end skaderne som følge af fysisk kontakt med skadevolder, er der god grund til at undersøge tilskadecomstomstændighederne i den førstnævnte gruppe nærmere.

Dette skal ses i lyset af, at den største del af politiets træning og det meste udstyr, forbereder politibetjenten på politiforretninger med mere eller mindre fysisk kontakt med potentielle skadevoldere.

Noget andet er, at politiet oplever situationer med direkte konfrontation med publikum, som de mest risikofyldte og farlige. Denne opfattelse er selvsagt stressfremkaldende, og kan derfor forstærke sandsynligheden for, at en politiforretning ender i tilskadecomst.

Demonstrationstilskadecomster

Denne fjerde gruppe er tilskadecomster ved demonstrationer, hvoraf der er 27 svarende til 5,4% af det totale antal tilskadecomster. Det er typisk polititjenestemænd af lavere rang (Pb.pr. og Pb.), der kommer tilskade, og det er typisk, at skaden skyl-

des, at politibetjentene er ramt af kastede genstande, sten, flasker etc. Skadens art er af alvorlig karakter. Dette kan evt. skyldes at »småskader« som følge af håndgemæng ikke er repræsenteret. Skaderne har dog generelt ført til hyppige hospitalsindlæggelser eller længere sygemelding end skader indtruffet ved andre situationer.

Tilskadekomst med skadevolder

Den femte gruppe, som har speciel interesse i denne artikel, indeholder tilskadekomster som følge af fysisk kontakt med en skadevolder, dog ikke i forbindelse med demonstration. En stor del af situationerne kan karakteriseres som håndgemæng af mere eller mindre alvorlig karakter. Ligesom i den tredje gruppe er det vanskeligt at give mere systematiske beskrivelser af tilskadekomstsituationerne, men nogle generelle tendenser kan anføres.

Uorden, dvs. gadeuorden, værtshusuorden, offentlig beruselse og også delvis hærværk og vold tegner sig for ca. 40% af tilskadekomsterne i denne gruppe. Situationerne er ofte håndgemæng og tilskadekomstrisikoen synes at øges, når det udvikler sig til tumultlignende situationer.

Færdelseslovsovertrædelser, har givet anledning til 10% af tilskadekomsterne med skadevolder. Skadevolder – (ofte en eller højst to) – har i flere tilfælde udvist en uventet aggressiv adfærd, som formodentlig hænger sammen med, at den hyppigste forseelse er kørsel i alkoholpåvirket tilstand. Politiets magtanvendelse ved denne type politiforretninger er mere begrænset. Det er typisk skadevolder, der angriber politiet og således giver anledning til magtanvendelse fra politiets side.

Husspektakler, har givet anledning til 11% af tilskadekomsterne med skadevolder. Skadevolder er typisk i affekttilstand/spirituspåvirket og politiet står ofte over for en gruppe personer, hvor opmærksomheden er koncentreret om en enkelt (voldsom) person. Ofte sker tilskadekomsten som følge af tredje persons indblanding. Der anvendes sjældent våben, typisk »skubbes der til« etc.

Generelt kan man konkludere, at det synes som om visse situationer, der har et længere hændelsesforløb, er særlig farlige. Det drejer sig specielt om placering i tjenestevogn/transportvogn, visitation og detentionsanbringelse af de anholdte.

Vi skal karakterisere disse situationer yderligere i næste afsnit.

Tilskadekomstsituationerne

Tidligere undersøgelser omkring vold mod politiet og politivold har primært været centreret om en belysning af omfanget af disse voldsformer og de tilhørende juridiske aspekter. I denne undersøgelse er der anlagt et mere pragmatisk udgangspunkt, idet vi skal forsøge at karakterisere situationerne ud fra den fysiske og sociale situation ved politiforretninger, der giver anledning til tilskadekomst. Sammenligningerne er foretaget mellem gruppen uorden (der er den største samlede homogene kategori) og resten af gruppe 5 ud fra en fysisk og sociologisk såvel som psykologisk ind-

Tabel 2. Fysisk og social situation

		Uorden	Resten af gruppe 5
Situationen udv. sig voldsommere end ventet af politiet		82,9%	56,8%
<i>Politiets magtanvendelse:</i>			
Brugt fysisk magt		74,4%	57,5%
Fører greb		61,0%	41,6%
Håndjern		47,6%	37,4%
Stav		15,9%	10,4%
Pistol		0,0%	0,8%
Tilskuere passive:	ja	37,8%	27,2%
	nej	23,2%	7,2%
Tilskyndede til angreb:	ja	20,7%	6,4%
	nej	40,2%	26,4%

Tabel 2 viser, at situationen ved uorden er af en anden karakter end ved resten af tilskadekomsterne i gruppen. Situationen udvikler sig voldsommere end ventet, og der er oftere brugt fysisk magt. Eventuelle tilskuere er efter politiets vurdering ikke så passive og disse tilskynder hyppigere til angreb på politiet.

Sammenholdt med, at alderen på skadevolder ved uorden er lavere, tabel 3, skal dette nok tolkes således, at ved uordensituationer står politiet oftest over for en *gruppe* af personer og tilskadekomsterne opstår ofte i forbindelse med at situationen udvikler sig henimod tumult.

Tabel 3. Skadevolders alder

Aldersgruppe	Rest af gruppen		Uorden	
14-20	24	20,9%	19	27,1%
21-25	28	24,3%	24	34,3%
26-30	20	17,4%	8	11,4%
36-40	17	14,8%	4	5,7%
41-	10	8,7%	4	5,7%
Ialt	115	100,0%	70	100,0%
Uoplyst	11		12	

Af tabel 3 fremgår at skadevolderen generelt er yngre indenfor gruppen uorden end i resten af gruppen.

Dette betyder bl.a., at man alt andet lige alene på grund af den danske befolknings alderssammensætning må forvente et stigende antal tilskadekomster i forbindelse med uordenssituationer, og at dette antal først vil begynde at aftage omkring 1989-90.

Indenfor den diskuterede gruppe har jeg forsøgt at opgøre antallet af skadevoldere, der var bevæbnet med et ikke ad-hoc våben, tabel 4.

Tabel 4. Ikke ad-hoc våben

Slagvåben	8
Stikvåben	14
Skydevåben	2
Ialt	24

Det har i nogle tilfælde været vanskeligt at skelne ad-hoc våben og ikke ad-hoc våben, men størrelsesordenen viser, at det drejer sig om godt 10% af skadevolderne i gruppen, der er bevæbnet. Derimod er det meget sjældent, at det er det »medbragte« våben, der benyttes, men derimod, typisk et ad-hoc våben, f. eks. flaske eller træsko. Dette indikerer igen vigtigheden af at anskue tilskadekomstsituationerne som del af et længere hændelsesforløb, hvori skadevolders »bevæbning« er en følge af umiddelbart foregående hændelser og ikke er planlagt på forhånd.

Endelig kan det bemærkes at skadevolder i 70-75% af tilfældene var alkoholpåvirket og/eller i affekttilstand.

Konklusion

Tilskadekomstsituationerne med fysisk kontakt med skadevolder synes fra en psykologisk synsvinkel at kunne opdeles i nogle få større grupper, hvoraf flere har karakteristiske fællestræk. Resultaterne af analysen indikerer, at polititjenestemænds evne til at håndtere risikofyldte situationer, kunne forbedres ved at lægge mere vægt på psykologiske aspekter ved sådanne konfrontationer og på verbale færdigheder, i lige så høj grad som på fysisk og våbenorienteret træning.

Netop i forbindelse med håndtering af situationer med yngre mænd, hvis potentielle aggressioner – ofte forstærket af tidligere negativ kontakt med politi eller andre offentlige instanser – er vokset som følge af indtagelse af alkohol, er der behov for hensigtsmæssig adfærd fra politiets side.

Psykologiundervisningen på politiskolen er for nylig blevet væsentligt udvidet i titmetal, men som undersøgelsen har vist, er det såvel individual-psykologisk som social-psykologisk undervisning, der er behov for. Se i øvrigt Jäger (1983).

Ofte vil politiet stå overfor en *gruppe* af personer, for hvem politibetjenten opfattes som en intervenerende person, og derfor alene ved sin tilgang til en situation, vil risikere at få aggressioner overført på sin person. Dette understreger betydningen af,

at politimanden får så mange oplysninger som muligt, før han går ind til en politiforretning. I flere indberetninger tales der om, at skadelidte ikke vidste, at situationen var så voldsom.

Politiet vil typisk have opmærksomheden henvendt på en eller to personer i en gruppe, og vil opfatte resten af gruppen som tilskuere, mens disse opfatter sig selv som deltagende. Det er f. eks. ofte – ved uorden og husspektakler – at tilskadekomsten skyldes indgreb af tredje person. Eksempelvis kan en hustru, der anmelder et husspektakel, pludselig selv finde på at »angribe« politibetjenten, når denne reagerer på anmeldelsen. Politiet skal i disse situationer agere overfor en større gruppe, hvis deltagere kan reagere højst forskelligt, hvilket kunne tale for flere politibetjente i den pågældende situation. Ikke som fysisk overmagt, men for at kunne muliggøre en differentieret »psykologisk magt«.

Politiets fysiske magtanvendelse vil let kunne være risikofyldt, fordi voldelig adfærd for visse grupper er en mere eller mindre legitim adfærdsform. Politiets formelt legitime magtanvendelse opleves ikke nødvendigvis af skadevolder som mere legitim end hans egen »magtanvendelse«. (»Vold avler mod-vold«). En politibetjent kan således let blive indfanget i en gensidig »voldsudveksling«. Den norske undersøgelses resultater om politivold, Nordhus og Vogt (1981) må til dels forstås som udtryk for, at al magtanvendelse fra politiets side *opleves* som politivold af den anholdte. Se i øvrigt Koch (1983, a og b) og Rapport om politivold (1982).

Ovenstående betragtninger understøttes ved, at flere politibetjente i forbindelse med undersøgelsen har efterlyst undervisning i »taktisk – psykologisk adfærd« og opfriskningskurser i selvforsvar. Dette kan forstås som udtryk for et ønske om en styrkelse af politibetjentens selvtillid. I ingen indberetninger er der derimod efterlyst bedre bevæbning.

Ideelt set må det således være intensionen at bringe politiet i stand til at udføre en opgave uden anvendelse af »fornøden magt«, dvs. undgå at komme i situationer, hvor politibetjenten føler sig i en »svækket« situation, således at han må gribe til magtanvendelse, der som oftest vil være den nærmeste udvej. Da politifolk gennem deres daglige arbejde oparbejder et handleberedskab over for vanskelige situationer, vil netop dette, i en situation, der kan virke truende, udløse en magtanvendelse, der i en given situation kan være uhensigtsmæssig.

En lidt anden karakter har tilskadekomst i tjenestebil eller på stationen. Ved disse tilskadekomster er der kun én eller højst to indbragte tilstede foruden én eller flere politimænd. Efter beskrivelsen i indberetningerne sker tilskadekomsterne oftest ved, at en indbragt pludselig »går amok«, sparker bagud eller lignende. Det synes som om visse situationer i et længere hændelsesforløb er særlig kritiske. Dette kunne forstås som udtryk for, at anholdtes og politiets »spændings-kurve« forløber forskelligt. Mens højdepunktet for politibetjenten er selve anholdelsen på stedet, (»Vi har manden«), er højdepunktet for den anholdte sandsynligvis først det tidspunkt,

hvor han realiserer, at spillet er tabt – ved placering i bil eller celle.

Tilsvarende finder Nordhus og Vogt (1981) i deres undersøgelse, at voldssituationerne ofte indtræder netop på disse tidspunkter.

Da volden fra den anholdtes side og magtanvendelse fra politiets side finder sted i samme situation, taler dette for, at undersøgelser af vold mod politiet bør udføres parallelt med undersøgelser af påstået politivold. Se i øvrigt, Knutsson (1980) og Svala (1980).

Adresse: Lektor, cand. stat. Gorm Gabrielsen
Forskningsgruppen for anvendt Statistik
Handelshøjskolen i København
Nansensgade 19
DK-1366 København K

Litteratur

- Anderson, S. et al.*: Statistical Methods for Comparative Studies. Wiley and Sons. New York. 1980.
- Arbejdsmiljøundersøgelse blant polititjenestemenn i Oslo. Markeds- og Mediainstituttet, Oslo, 1982.
- Rapport om politivold, Udvalget til å undersøke forekomsten og arten av politivold m.v., opnevnt av Justisdepartementet. Universitetsforlaget, Oslo, 1982.
- Gabrielsen, G.*: Politiets tilskadekomster, Forskningsgruppen for anvendt Statistik, Handelshøjskolen i København 1985.
- Jäger, J.*: Assaults on German Police Officers. Polizei-Führungsakademie, Federal Republic of Germany.
- Koch, H.*: Om politivoldens grænser. Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab. December 1982, s. 243.
- Koch, H.*: Duplik om politivold. Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab. Maj 1983, s. 140.
- Knutsson, J.*: Polisen och våldet – polisanmält våld av och mot polisman i Stockholm år 1978. Stencil. Allmän Kriminologi vid Stockholms Universitet, 1980.
- Lorentzen, H.*: Vold fra og mot politiet – En empiri- og problemdrøftning. Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab. Maj 1984, s. 233.
- Nordhus, G. og Vogt, E.*: Volden og dens ofre. Cappelens forlag. Oslo. 1981.
- Walker, M. A.*: The use of case-series data for risk assessment. Proceedings of a SIMS Conference, Environmental Epidemiology. Risk Assessment, SIAM 1982.
- Svala, H.*: Polisövergrepp – allmänhetens anmälningar mot polisen i Stockholm i 1977. Stencil. Allmän kriminologi vid Stockholms Universitet. 1980.